

การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก: กรณีศึกษาเรือนจำกลางประจำ
จังหวัดแห่งหนึ่ง

LGBTQ PRISONERS' RIGHTS PROTECTION: A CASE STUDY OF A PROVINCIAL
CENTRAL PRISON

อภิชาติ โกศล¹
Apichart Kosol¹

Article History

Received: 11-12-2024; Revised: 27-03-2025; Accepted: 29-03-2025

<https://doi.org/10.14456/issc.2025.9>

บทคัดย่อ

บทนำ: จากแนวคิดการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังระบุว่าแม้บุคคลนั้นจะเป็นผู้กระทำความผิดและถูกจำกัดเสรีภาพอีกทั้งยังเป็นบุคคลที่เป็นกลุ่มเพศทางเลือกก็มีอาชญากรรมกระทำใด ๆ อันเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ลงได้ **วัตถุประสงค์ของการวิจัย:** เพื่อศึกษาการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในเรือนจำกลางประจำจังหวัดแห่งหนึ่ง **ระเบียบวิธีวิจัย:** การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างคัดเลือกแบบเจาะจง กำหนดคุณสมบัติเป็นผู้มีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญด้านการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก และ 2) กลุ่มเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในเรือนจำกลางประจำจังหวัด เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแนวคำถามการสนทนากลุ่ม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา **ผลการวิจัย:** พบว่า การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในเรือนจำกลางประจำจังหวัด ยังไม่เป็นไปตามหลักการสากลที่ต้องยึดถือปฏิบัติให้ตรงกับอัตลักษณ์ทางเพศของผู้ต้องขัง เริ่มตั้งแต่กระบวนการการระบุอัตลักษณ์ทางเพศ การตรวจค้นร่างกาย การจัดสถานที่คุมขัง รวมถึงการคำนึงถึงถึงความจำเป็นพิเศษอื่นๆ **สรุป:** การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในประเทศไทยควรมีบทบัญญัติเฉพาะเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิ ในแต่ละขั้นตอนที่สำคัญที่ใช้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังในเรือนจำเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน

คำสำคัญ: สิทธิผู้ต้องขัง; การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง; ผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก; เรือนจำกลางประจำจังหวัด

¹ อาจารย์ สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
Lecturer, Department of Law, Faculty of Law, Rajabhat Suratthani University
Email: k.sajeerat@gmail.com *Corresponding author

ABSTRACT

Introduction According to the concept of prisoners' rights protection, prisoners should not be subjected to any actions that diminish their human dignity regardless of their offenses, deprivation of liberty, or sexual orientation as LGBTQ individuals. **Objective** The purpose of this study is to examine the protection of the rights of LGBTQ prisoners in a provincial central prison. **Methods:** This is a qualitative study using purposive sampling to select participants with relevant experience and expertise in LGBTQ prisoners' rights protection. They were divided into two groups: 1) experts in LGBTQ prisoners' rights protection and 2) officers working in a provincial central prison. The research instruments include semi-structured interview questions and focus group discussion guides. Data were collected through interviews and focus group discussions and analyzed using content analysis. **Results:** The study found that the protection of the rights of LGBTQ prisoners in the provincial central prison does not comply with the international standards, which require that treatment align with prisoners' gender identity. Measures that should be implemented include sexual identity assessments, body examinations, prison placement, and consideration of other special needs. **Conclusion** It is recommended that Thailand should establish a specific policy to promote and protect the rights of LGBTQ prisoners throughout every stage of the correctional process in order to uphold human rights and ensure equality within the prison system.

Keywords: prisoners' rights; protection of prisoners' rights; LGBTQ prisoners; provincial central prison

1. บทนำ

แนวคิดสิทธิมนุษยชนแนวคิดที่ได้รับการยอมรับกันทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทย โดยถูกกำหนดเป็นกฎกติกาสากล เรียกว่า ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ปฏิญญาสากลนี้ ได้ถือกำเนิดมาจากประเด็นปัญหาการละเมิดสิทธิความเป็นมนุษย์ระหว่างกัน การละเมิดดังกล่าว ได้แก่ การกดขี่ข่มเหงบุคคลซึ่งอ่อนแอกว่า การเอารัดเอาเปรียบเพื่อมนุษย์ รวมไปถึงจนถึงการทำร้ายทั้งทางร่างกายและจิตใจทั้งภายในประเทศ และระหว่างประเทศอันอาจนำไปสู่การทำสงครามโลก ดังจะเห็นได้จากการเกิดสงครามโลกถึงสองครั้งด้วยกัน (Survijit, 2023) จากความสำคัญของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนดังที่ได้กล่าวมานี้ องค์การสหประชาชาติจึงได้มีมติ ทำการตกลงและได้สร้างกติการะหว่างประเทศโดยให้ทุกประเทศสมาชิกนำไปยึดถือ และปฏิบัติต่อกัน ทั้งนี้เพื่อนำสู่ความสันติและสงบสุขของทุกประเทศ ในปัจจุบันท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง สุขภาพและเทคโนโลยีต่างๆ ทำให้ประเด็นการล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชนได้เปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อนๆ เช่น การเอารัดเอาเปรียบแรงงาน การเหยียดสีผิวและเชื้อชาติ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการละเมิดสิทธิของผู้อื่น เป็นต้น (Walter, Antojado, Maycock & Bartel, 2024) จากที่กล่าวมาจึงทำให้ประเด็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางทั้งในต่างประเทศ รวมทั้งประเทศไทย ซึ่งทำให้ทุกประเทศให้ความสำคัญ และนำมาซึ่งการ แก้ไขกฎระเบียบ

ของประเทศต่างๆ เพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ที่กำหนดไว้ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลเกิดความเท่าเทียมในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งจะนำมาสู่ความเรียบร้อย และสงบสุขของประเทศชาตินั่นเอง

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 4 วรรค 1 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง มาตรานี้ถือเป็นบทบัญญัติหลักที่ยืนยันว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นหลักการพื้นฐานที่รัฐต้องยึดถือในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนทุกคน โดยบทบัญญัติวรรคหนึ่ง ได้มีการบัญญัติไว้เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 (มาตรา 4) และบัญญัติทำนองเดียวกันในรัฐธรรมนูญทุกฉบับ โดยเป็นบทกำหนดการคุ้มครองปัจเจกบุคคลทั้งหลายที่อยู่ในประเทศไทย ซึ่งเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับหลักสากล และเนื่องจากคำว่า “บุคคล” มีความหมายครอบคลุมไม่ว่าจะเป็นเพศใด หรือเพศสภาพใด ดังนั้น การใช้คำว่า “บุคคล” ในวรรคหนึ่ง เพื่อเป็นหลักประกันในเรื่องการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลทุกคนตามหลักสากลสอดคล้องตามแนวคิดการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังที่กล่าวว่า การที่ผู้ต้องขังถูกลงโทษนั้นไม่ได้ทำให้ผู้ต้องขังสูญเสียความเป็นมนุษย์ไปทั้งหมด ดังนั้น แม้ว่าบุคคลจะเป็นผู้กระทำความผิดและถูกจำกัดเสรีภาพ อีกทั้งยังเป็นบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ ก็มิอาจถูกกระทำใดๆ อันเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ลงได้ (Carr, Mcalister, & Serisier, 2019) จากการศึกษาปรากฏการณ์การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกพบว่า ผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ยกตัวอย่างเช่น ผู้ต้องขังที่แม้ตามกฎหมายเป็นเพศชาย แต่สภาพจิตใจ และบุคลิกภาพเป็นเพศหญิงแต่ยังถูกค้นตัวโดยเจ้าพนักงานหรือผู้ต้องขังเพศชาย ทำให้อับอาย และเกิดความเครียดในการดำรงชีวิตในเรือนจำ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการล่วงละเมิดสิทธิพื้นฐานของมนุษย์ ดังนั้นการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกจึงมีความสำคัญสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

จากการศึกษานำร่องในปรากฏการณ์ของเรือนจำกลางประจำจังหวัดแห่งหนึ่ง พบว่า ปัจจุบันเรือนจำกลางประจำจังหวัดได้ยึดหลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนผู้ต้องขังอย่างเท่าเทียมทุกเพศ ทุกวัย แต่ยังไม่มีการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังที่แตกต่างออกไปในกลุ่มเพศทางเลือกใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากในปัจจุบันองค์ความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติ สภากาชาด และความต้องการของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในเรือนจำกลางประจำจังหวัดยังคงค่อนข้างน้อย ทำให้ขาดข้อมูลในการนำมาสนับสนุนและปรับปรุงแนวทางในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก สอดคล้องกับการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในปัจจุบันพบว่า การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังในกลุ่มที่มีความหลากหลายทางเพศเทียบเคียงในต่างประเทศและในประเทศไทย พบว่า ผู้ต้องขังกลุ่มเพศที่มีความหลากหลายทางเพศ ควรได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมตามความจำเป็นที่ต่างกันไปตามเพศสภาพ (Butcher, 2023; Onthong, 2019) แต่จากการทบทวนวรรณกรรมยังไม่พบว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในบริบทของเรือนจำกลางประจำจังหวัด ดังนั้นการแสวงหาองค์ความรู้ที่ยังไม่ปรากฏ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจะสามารถอธิบายแก่นแท้ของการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำมาเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการปฏิบัติในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมตามสิทธิมนุษยชนสากล

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

เพื่อศึกษาการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ในเรือนจำกลางประจำจังหวัดแห่งหนึ่ง

3. การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights who UDHR)

แนวคิดปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอ้างอิงมาจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (2550) แนวคิดนี้ถูกกำหนดให้มีขึ้นเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานสำหรับทุก

คนในโลก โดยประชุมสมัชชาสหประชาชาติลงมติยอมรับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนซึ่งถือเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ในการวางรากฐานด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศฉบับแรกของโลก โดยบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง ได้แก่ มาตรา 1 ทุกคนเกิดมาอย่างเสรีและเสมอภาคในศักดิ์ศรีและสิทธิ มาตรา 2 สิทธิเหล่านี้เป็นของทุกคนโดยไม่เลือกปฏิบัติ เช่น ชาติพันธุ์ เพศ ภาษา ศาสนา มาตรา 3 ว่าด้วยการรับรองสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และความมั่นคงแห่งบุคคล มาตรา 5 ว่าด้วยการห้ามการทรมานหรือการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือย่ำยีศักดิ์ศรี มาตรา 9 ห้ามการจับกุม คุมขัง หรือเนรเทศโดยพลการ มาตรา 10 รับรองสิทธิในการได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยโดย ศาลที่อิสระและยุติธรรม และมาตรา 25 สิทธิในมาตรฐานการครองชีพ เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย และการรักษาพยาบาล

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนจะต้องได้รับการปฏิบัติและการคุ้มครองตามกฎหมายและไม่สามารถถูกแทรกแซงได้ ไม่เว้นแม้แต่กรณีของผู้ต้องขังทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ที่ต้องโทษถูกจำคุกในเรือนจำ ที่แม้ว่าผู้ต้องขังเหล่านั้นจะต้องถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพไปบางส่วน แต่อย่างไรก็ตามสิทธิอื่นของผู้ต้องขังก็ยังคงคำนึงถึง และควรได้รับการปฏิบัติ ดังนั้นผู้ต้องขังก็ยังคงเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ซึ่งรวมถึงสิทธิในชีวิต เสรีภาพ ความปลอดภัย ความเป็นอยู่ที่เหมาะสม และการไม่ถูกปฏิบัติอย่างโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม

หลักการโยกยAKARTA (Yogyakarta Principles)

หลักการโยกยAKARTAว่าด้วยการใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในประเด็นวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเป็นหลักการสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อนำกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศมาใช้ในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่เป็นกลุ่มเพศทางเลือก โดยหลักการโยกยAKARTAตอนที่ 2 เน้นไปที่การใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนในประเด็นอัตลักษณ์ทางเพศ โดยมีหลักการสำคัญได้แก่ การยอมรับอัตลักษณ์ทางเพศ โดยหลักการนี้เรียกร้องให้รัฐและสังคมยอมรับและเคารพอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลทุกคน โดยไม่เลือกปฏิบัติหรือกีดกัน โดยบุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะกำหนดอัตลักษณ์ทางเพศของตนเอง และได้รับการยอมรับตามอัตลักษณ์นั้นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยหลักการนี้ยืนยันว่าบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลายมีสิทธิมนุษยชนเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป และรัฐมีหน้าที่ต้องคุ้มครองสิทธิเหล่านี้ และป้องกันการละเมิดสิทธิและการเข้าถึงความยุติธรรมในหลักการนี้เรียกร้องให้บุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลายสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียม รวมทั้งกฎหมายและนโยบายต้องไม่เลือกปฏิบัติหรือกีดกันบุคคลเหล่านี้ สรุปได้ว่าหลักการโยกยAKARTAตอนที่ 2 จะมุ่งเน้นไปที่การใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนเพื่อคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลาย โดยเรียกร้องให้รัฐและสังคมยอมรับ เคารพ และคุ้มครองสิทธิเหล่านี้อย่างเท่าเทียม

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย ยกตัวอย่าง เช่น จอห์น ล็อก (Locke, 1969 Cite in Lazarski, 2018) ได้ให้คำนิยามว่า เป็นสภาวะตามธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นสภาวะแห่งความเสมอภาค เท่าเทียม และมีสันติภาพ ตามกฎของธรรมชาติมนุษย์จะเคารพต่อความเสมอภาคและความเป็นอิสระต่อกัน ไม่ล่วงละเมิดชีวิต ทรัพย์สิน และเสรีภาพของบุคคลอื่น โดยจอห์น ล็อก กล่าวว่าสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของมนุษย์ควรมีสิทธิขั้นพื้นฐาน ดังนี้ (1) สิทธิในตัวเอง หมายถึงมนุษย์ย่อมมีสิทธิตามธรรมชาติที่จะพิทักษ์รักษาไว้ซึ่งชีวิตของตนเอง (2) สิทธิในทรัพย์สิน ล็อกให้ความหมายของสิทธิในทรัพย์สินว่า จุดมุ่งหมายอันประเสริฐสุดของมวลมนุษยชาติ คือ การรวมตัวกันเป็นและยอมที่จะให้รัฐบาลเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองในทรัพย์สินของตนเอง และ (3) สิทธิทางการเมืองการปกครองหมายถึง สิทธิในการจัดทำกฎหมายพร้อมด้วยบทลงโทษสำหรับวางระเบียบควบคุมและสงวนรักษาทรัพย์สินและสิทธิในการใช้สิ่งของของประชาชนเพื่อบริหารให้เป็นไปตามกฎธรรมชาติเพื่อให้เกิดประโยชน์ส่วนรวมของสังคม

นอกจากนี้ รูโซ (Rousseau, 1762) ยังเสนอว่ามนุษย์เกิดมาอย่างเสรี แต่สังคมโดยเฉพาะรัฐมักเป็นผู้ผูกมัดเสรีภาพนั้น การปกครองที่ดีต้องไม่ลดทอนเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของประชาชน แม้บุคคลจะถูกจำกัดเสรีภาพจากการกระทำผิดกฎหมาย แต่รัฐก็ยังคงต้องเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขา โดยเฉพาะผู้ที่มิอ้อลักษณะทางเพศแตกต่าง และยังมีความเห็นของ มิล (Mill, 2001) ได้กล่าวถึงสิทธิเสรีภาพในร่างกายของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกว่า เสรีภาพของบุคคลควรได้รับการเคารพตราบใดที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้อื่นการที่รัฐหรือสถาบันจำกัดสิทธิในร่างกายหรือการแสดงออกของบุคคล ย่อมถือเป็นการแทรกแซงที่ต้องมีเหตุผลอันชอบธรรมอย่างยิ่ง ซึ่งในบริบทของเรือนจำ การจำกัดสิทธิของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกต้องไม่เป็นไปอย่างลำเอียงหรือเลือกปฏิบัติ

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยบูรณาการแนวคิดหลัก 2 แนวคิดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ได้แก่ 1) แนวคิดยอกยาคาร์ตา (The Yogyakarta Principles) อ้างอิงจากสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (2551) ว่าด้วยการใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในประเด็นวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศเป็นหลักการสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อนำกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศมาใช้ในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่เป็นกลุ่มเพศทางเลือก โดยหลักการยอกยาคาร์ตาตอนที่ 2 เน้นไปที่การใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนในประเด็นอัตลักษณ์ทางเพศ โดยมีหลักการสำคัญได้แก่ การยอมรับอัตลักษณ์ทางเพศ โดยหลักการนี้เรียกร้องให้รัฐและสังคมยอมรับและเคารพอัตลักษณ์ทางเพศของบุคคลทุกคน โดยไม่เลือกปฏิบัติหรือกีดกัน โดยบุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะกำหนดอัตลักษณ์ทางเพศของตนเอง และได้รับการยอมรับตามอัตลักษณ์นั้นในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยหลักการนี้ยืนยันว่าบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลายมีสิทธิมนุษยชนเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป และรัฐมีหน้าที่ต้องคุ้มครองสิทธิเหล่านี้ และป้องกันการละเมิดสิทธิ และการเข้าถึงความยุติธรรมในหลักการนี้เรียกร้องให้บุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลายสามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียม รวมทั้งกฎหมายและนโยบายต้องไม่เลือกปฏิบัติหรือกีดกันบุคคลเหล่านี้

สรุปได้ว่า หลักการยอกยาคาร์ตาตอนที่ 2 จะมุ่งเน้นไปที่การใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนเพื่อคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศที่หลากหลาย โดยเรียกร้องให้รัฐและสังคมยอมรับ เคารพ และคุ้มครองสิทธิเหล่านี้อย่างเท่าเทียมเป็นหลักการว่าด้วยการใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศไปประเด็นวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ เป็นการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของคนที่มีความหลากหลายทางเพศมีหลักการใหญ่ๆ ๒๙ ข้อ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้เลือกหลักการที่มีความเกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ในเรือนจำ ได้แก่ 1) สิทธิที่จะได้รับประโยชน์จากสิทธิมนุษยชนเท่าเทียมกับคนทั่วไป 2) สิทธิที่จะเท่าเทียมผู้อื่นและไม่ถูกแบ่งแยก 3) สิทธิที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลตามกฎหมาย 4) สิทธิในการดำรงชีวิต 5) สิทธิที่จะได้รับความปลอดภัยของบุคคล 6) สิทธิที่จะมีพื้นที่ส่วนตัว (สิทธิส่วนบุคคล) 7) สิทธิที่จะมีอิสระจากการถูกลดทอนเสรีภาพโดยพลการ 8) สิทธิที่จะได้รับพิจารณาตัวอย่างยุติธรรม 9) สิทธิที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรมขณะถูกคุมขัง 10) สิทธิที่จะถูกกั้นจากการทรมาน และการลงโทษหรือการปฏิบัติอย่างทารุณ ไร้มนุษยธรรมหรือหยาบเถื่อน 11) สิทธิที่จะสนับสนุนสิทธิมนุษยชน 12) สิทธิที่จะได้รับการเยียวยาและชดเชยค่าเสียหายอย่างเต็มที่ และ 13) รัฐต้องสามารถตรวจสอบการกระทำอันละเมิดสิทธิดังกล่าวได้ และ 2) แนวคิดสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังตามแนวคิดปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) อ้างอิงมาจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (2550) โดยบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนต้องได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย และไม่อาจถูกแทรกแซงได้ โนกรรมของผู้ต้องขังที่ต้องโทษจำคุกนั้น แม้จะต้องถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพบางส่วนแต่อย่างไรก็ดีสิทธิอื่น ๆ ที่ยังคงมีเหลืออยู่ และควรได้รับตามความจำเป็นและเหมาะสม โดยไม่ควรถูกจำกัดหรือล่วงละเมิดสิทธิใด

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบกรณีศึกษา (Case Study)

กลุ่มเป้าหมาย คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) แบ่งเป็น 2 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก กำหนดคุณสมบัติคือ เป็นนักวิชาการที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญที่มีผลงานวิชาการด้านการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกเป็นที่ประจักษ์ จำนวน 3 คน

2. กลุ่มเจ้าหน้าที่เรือนจำกลางประจำจังหวัด กำหนดคุณสมบัติเป็นผู้ปฏิบัติงานในเรือนจำกลางประจำจังหวัดทั้งในตำแหน่งผู้บริหารและผู้ปฏิบัติ และได้รับการอบรมด้านการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก จำนวน 7 คน

เกณฑ์คัดเข้า (Inclusion criteria) คือ มีประสบการณ์การทำงานด้านการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังมากกว่า 1 ปี และยินยอมเข้าร่วมการวิจัย

เกณฑ์คัดออก (Exclusion criteria) คือ ไม่สามารถเข้าร่วมโครงการวิจัยจนโครงการแล้วเสร็จ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้ดำเนินการตั้งแต่เดือนมีนาคม 2567 ถึงเดือน ตุลาคม 2567

เครื่องมือการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ประกอบด้วย 3 คำถาม ได้แก่ 1) สถานการณ์ปัจจุบันของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ในเรือนจำกลาง 2) ปัญหาและอุปสรรคของการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ในเรือนจำกลาง และ 3) แนวทางการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ที่เหมาะสมกับบริบทของเรือนจำกลาง

2. การสนทนากลุ่ม กำหนดแนวทางการสนทนากลุ่มครอบคลุมประเด็นข้อมูลทั่วไปของผู้ร่วมสนทนา การแสดงความคิดเห็นในการแก้ปัญหาและแนวทางแก้ไข รวมทั้งข้อเสนอแนะในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก

การเก็บรวบรวมข้อมูล มีการดำเนินการ 3 ระยะ

ระยะที่ 1 การเตรียมตัวเข้าสู่สนาม ประกอบด้วย 1) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของเรือนจำกลางจังหวัดในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก 2) เลือกสนามวิจัยที่แบบเฉพาะเจาะจง ได้แก่ เรือนจำกลางจังหวัดแห่งหนึ่ง ที่มีจำนวนผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก 3) ผู้วิจัยเข้าพื้นที่วิจัยเพื่อ แนะนำตัว พร้อมทั้งอธิบายเกี่ยวกับโครงการวิจัย วัตถุประสงค์ การเก็บข้อมูล และให้กลุ่มเป้าหมายเซ็นเอกสารยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย

ระยะที่ 2 การศึกษาภาคสนาม ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

เมื่อได้รับอนุญาตจากเรือนจำกลางจังหวัดแล้ว ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ร่วมกับทบทวนแนวคิด และมาตรฐาน เอกสารเพื่อทำความเข้าใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลแยกตามกลุ่มเป้าหมายดังนี้ 1) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จำนวน 3 ครั้ง ครั้งละ 45-60 นาทีจนข้อมูลอิ่มตัว และ 2) กลุ่มเจ้าหน้าที่เรือนจำ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการสนทนากลุ่มครอบคลุมทุกประเด็น เก็บรวบรวมข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า (ชาย โพธิ์สีตา, 2562)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

6. ผลการวิจัย นำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในเรือนจำกลางประจำจังหวัด มี 3 ประเด็นหลักดังนี้

1. ประเด็นด้านกฎหมายของประเทศไทยที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก จากการศึกษาสัมภาษณ์การทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกสรุปประเด็นตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตัวอย่างการสัมภาษณ์ประเด็นด้านกฎหมายของประเทศไทยที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก

ประเด็น (Theme)	ผู้ให้ข้อมูล	
	กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ	กลุ่มเจ้าหน้าที่เรือนจำ
1. การระบุอัตลักษณ์ทางเพศของผู้ต้องขัง	“การพิจารณาเพศของผู้ต้องขังในปัจจุบันยังคงมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น เจ้าหน้าที่มักตัดสินจากเอกสารทางราชการเป็นหลัก ซึ่งอาจไม่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ทางเพศที่แท้จริงของผู้ต้องขัง ส่งผลให้เกิดความลำบากในการจำแนกและจัดสถานที่คุมขังให้เหมาะสม” “กระบวนการตรวจค้นร่างกายในวันแรกจับตัวผู้ต้องขังเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อน โดยเฉพาะสำหรับกลุ่มเพศทางเลือกที่ยังไม่ได้รับการแปลงเพศ การให้เจ้าหน้าที่เพศชายตรวจค้นผู้ต้องขังหญิงข้ามเพศอาจก่อให้เกิดการละเมิดสิทธิและความอับอายได้” “ควรมีช่องทางร้องเรียนที่ปลอดภัยและเป็นความลับสำหรับผู้ต้องขังที่ถูกล่วงละเมิด เพื่อให้พวกเขาสามารถร้องเรียนได้โดยไม่ต้องกังวลว่าจะถูกลงโทษหรือถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม”	“บางครั้งผู้ต้องขังที่ระบุว่าตนเองเป็นหญิงข้ามเพศ (แต่ยังไม่ได้รับการผ่าตัดแปลงเพศ) ถูกส่งไปอยู่ในแดนชาย ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อความปลอดภัยได้ ดังนั้นควรมีแนวปฏิบัติที่ชัดเจนและครอบคลุมมากขึ้น” “การนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก เช่น นักจิตวิทยาหรือองค์กรด้านสิทธิของกลุ่มเพศทางเลือก เข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณาเพศของผู้ต้องขัง จะช่วยให้การจัดสรรทรัพยากรและแนวปฏิบัติมีความเป็นธรรมและรัดกุมมากขึ้น” “บางประเทศมีแนวทางให้ผู้ต้องขังสามารถเลือกเพศของเจ้าหน้าที่ที่จะทำการตรวจค้นร่างกายได้ ซึ่งน่าจะเป็นแนวปฏิบัติที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทยได้เช่นกัน” “การล่วงละเมิดทางเพศในเรือนจำยังเป็นปัญหาที่พบได้บ่อย โดยเฉพาะกับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกที่ไม่มีแนวปฏิบัติคุ้มครองอย่างชัดเจน ทำให้พวกเขาต้องเผชิญกับความเสี่ยงสูงกว่าผู้ต้องขังทั่วไป” “การล่วงละเมิดทางเพศในเรือนจำยังเป็นปัญหาที่พบได้บ่อย โดยเฉพาะกับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกที่ไม่มีแนวปฏิบัติคุ้มครอง

อย่างชัดเจน ทำให้พวกเขาต้องเผชิญกับ
ความเสี่ยงสูงกว่าผู้ต้องขังทั่วไป”

จากตารางที่ 1 กฎหมายเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในประเทศไทย พบว่ามีปัญหาใน 3 ประเด็น ดังนี้

1) ปัญหาการพิจารณาเพศของผู้ต้องขัง เมื่อปัจจุบันมีผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก เพิ่มขึ้นการพิจารณาเพศตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 31 (1) "การจำแนกประเภทหรือชั้นของเรือนจำ ให้รัฐมนตรีประกาศกำหนดโดยอาศัยเกณฑ์อย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้ (1) เพศของผู้ต้องขัง " การพิจารณาระบุเพศของผู้ต้องขังตามพระราชบัญญัติข้างต้น จึงมุ่งที่จะแยกผู้ต้องขังชายออกจากผู้ต้องขังหญิง ตามเพศกำเนิดเพียงเท่านั้น

2) ปัญหาการตรวจค้นร่างกายผู้ต้องขัง การดำเนินการตรวจค้นร่างกายของผู้ต้องขังในวันแรกรับผู้ต้องขังเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้สิ่งของผิดกฎหมาย หรือสิ่งของต้องห้ามเข้าไปในสถานที่คุมขัง ตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการตรวจร่างกายผู้ต้องขังซึ่งเข้าใหม่ และผู้ต้องขังเข้า-ออกเรือนจำ พ.ศ. 2561 ข้อ 9 และ ข้อ 13 กำหนดการตรวจร่างกายผู้ต้องขังที่ เข้า - ออก เรือนจำ “ให้เจ้าพนักงานเรือนจำที่มีไข้แพทย์ พยาบาล หรือเจ้าพนักงานเรือนจำที่ผ่านการอบรมด้านพยาบาลเป็นผู้ดำเนินการตรวจร่างกายก็ได้” แต่เมื่อพิจารณาการกำหนดแนวทางปฏิบัติดังกล่าวพบว่ายังไม่ครอบคลุมถึงกรณีผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ที่ยังไม่ได้รับการแปลงเพศให้ได้รับการตรวจค้นร่างกายโดยยึดตามเพศกำเนิด ทำให้ผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกไม่ได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมตามเพศสภาพ

3) ปัญหาการถูกล่วงละเมิดทางเพศ ที่ถือเป็นการละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เมื่อพิจารณาตามกฎหมายว่าด้วยการดำเนินการทางวินัยผู้ต้องขัง พ.ศ. 2563 ข้อ 9 ถึง ข้อ 16 กำหนดให้ลงโทษทางวินัยเฉพาะผู้ต้องขังที่ประพฤติผิดระเบียบหรือข้อบังคับ, จงใจทำให้เกิดเหตุขัดขวางในการทำงานของผู้ต้องขัง, จงใจทำให้ทรัพย์สินของราชการหรือผู้อื่นเสียหาย, กระด้างกระเดื่องต่อเจ้าพนักงานเรือนจำ, พยายามหลบหนี, ทำร้ายร่างกายผู้อื่น, ก่อการทะเลาะวิวาท, เล่นการพนัน, เสพของมีนเมา, ฆ่าผู้อื่น, ละทิ้งหรือเพิกเฉยการงานอันเป็นหน้าที่ และกระทำความผิดเกี่ยวกับสิ่งต้องห้ามตามมาตรา 72 หรือมาตรา 73 นั้น แต่สำหรับการล่วงละเมิดทางเพศต่อผู้ต้องขังรายอื่นกลับไม่พบบทลงโทษทางวินัยแต่อย่างใด

2. สถานการณ์การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในเรือนจำกลางประจำจังหวัดแห่งหนึ่ง พบว่ามีแนวปฏิบัติสำหรับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในเรือนจำกลางประจำจังหวัด ดังคำให้สัมภาษณ์ตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตัวอย่างผลการสัมภาษณ์การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ในเรือนจำกลางประจำจังหวัด

ประเด็น (Theme)	ผู้ให้ข้อมูล	
	กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ	กลุ่มเจ้าหน้าที่เรือนจำ
	“การระบุอัตลักษณ์ทางเพศของผู้ต้องขังยังคงเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและไม่ได้มีแนวทางที่ชัดเจน เรือนจำส่วนใหญ่ ยังคงใช้เพศตามบัตรประชาชนเป็นหลัก ซึ่งไม่สะท้อนตัวตนที่แท้จริงของผู้ต้องขัง ส่งผลให้เกิดปัญหาในการจัดการและปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างเหมาะสม”	“ในบางกรณี ผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกที่ยังไม่ได้รับการแปลงเพศถูกจำแนกให้อยู่ในแดนชาย ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดการล่วงละเมิดทางเพศได้ หากมีแนวทางที่ยืดหยุ่นมากขึ้น เช่น การใช้คำให้การของผู้ต้องขังประกอบกับหลักฐานทางการแพทย์ ก็อาจช่วยให้การพิจารณาเพศสภาพมีความแม่นยำขึ้น”

“ในบางประเทศ มีการกำหนดให้การตรวจค้นร่างกายผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศต้องดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการฝึกอบรมเฉพาะทาง เราควรนำแนวทางนี้มาใช้ในประเทศไทย เพื่อให้เกิดความเข้าใจและลดปัญหาการเลือกปฏิบัติ”

“ควรมีการให้ผู้ต้องขังเลือกได้ว่า ต้องการให้เจ้าหน้าที่เพศใดเป็นผู้ตรวจค้นร่างกาย โดยเฉพาะในกรณีของผู้ต้องขังมีอัตลักษณ์ทางเพศแตกต่างจากเพศกำเนิด วิธีนี้จะช่วยลดการละเมิดศักดิ์ศรีและความเป็นส่วนตัวของผู้ต้องขังได้”

“การให้ผู้ต้องขังมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานที่คุมขังที่เหมาะสมกับอัตลักษณ์ของพวกเขา ช่วยลดความขัดแย้งและปัญหาการล่วงละเมิดทางเพศในเรือนจำได้”

“เรือนจำควรมีพื้นที่เฉพาะสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก เช่น แคนแยก หรือการจัดพื้นที่ที่มีมาตรการรักษาความปลอดภัยสูงขึ้น เพื่อลดความเสี่ยงจากการถูกล่วงละเมิด”

“ผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกที่ต้องการรับฮอร์โมนบำบัดควรได้รับสิทธิในการเข้าถึงยาฮอร์โมนเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไปที่ได้รับการวินิจฉัยว่ามีความจำเป็นทางการแพทย์ และสิ่งของจำเป็นอย่างเสื้อผ้าและเครื่องสำอางที่เหมาะสมกับอัตลักษณ์ทางเพศของผู้ต้องขังควรได้รับการจัดหาอย่างเหมาะสม”

“การมีพื้นที่อาบน้ำและห้องน้ำที่ปลอดภัยสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกเป็นสิ่งสำคัญ หลายคนต้องเผชิญกับการถูกล่วงละเมิดหรือคุกคามขณะใช้ห้องน้ำและสถานที่อาบน้ำร่วมกับผู้ต้องขังเพศอื่น”

จากตารางที่ 2 แนวทางการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในเรือนจำกลางประจำจังหวัด มี 4 ประเด็นดังนี้

2.1 การพิจารณาและระบุอัตลักษณ์ทางเพศของผู้ต้องขัง พบว่ากฎหมายของไทยยังไม่ได้มีการรับรองสถานะทางกฎหมายของกลุ่มเพศทางเลือก และยังมีไม่มีแนวปฏิบัติที่เฉพาะเจาะจงในผู้ต้องขังกลุ่มนี้ การระบุเพศสภาพผู้ต้องขังในเรือนจำ ยังคงใช้วิธีถอดเสื้อผ้าออกเท่านั้น ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.2 การตรวจค้นร่างกายผู้ต้องขัง พบว่า ในเรือนจำกลางประจำจังหวัดยังคงยึดตามเพศกำเนิดของผู้ต้องขัง การตรวจค้นร่างกายดำเนินโดยเจ้าพนักงานที่เป็นเพศเดียวกันกับเพศกำเนิดของผู้ต้องขัง ซึ่งการตรวจค้นร่างกายทั้งภายนอกและภายในนี้ เป็นประเด็นที่เสี่ยงต่อการล่วงละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ และในปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การตรวจค้นร่างกาย

2.3 การพิจารณาจัดสถานคุมขัง ขั้นตอนนี้ผู้ต้องขังที่มีอัตลักษณ์ทางเพศไม่ตรงตามเพศกำเนิด โดยเฉพาะที่ยังไม่ได้ผ่านการศัลยกรรมแปลงเพศ หรือกรณีผู้ต้องขังที่ศัลยกรรมแปลงเพศเพียงบางส่วนมีความเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศทั้งจากผู้ต้องขังและจากเจ้าพนักงาน เมื่อพิจารณากฎหมายไทยพบว่ายังมีข้อจำกัดทางกฎหมายที่ยังคงรับรองว่าบุคคลมีเพียงสองเพศแบ่งตามเพศโดยกำเนิด ปัจจุบันพบว่าการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกไม่มีแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเป็นการเฉพาะ การจัดสถานที่คุมขังยังไม่ได้นำเรื่องของเพศผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายมาพิจารณาเป็นหลัก แต่จะพิจารณาจัดสถานคุมขังตามเพศกำเนิด

2.4 มาตรการความจำเป็นอื่นสำหรับผู้ต้องขังมาตรการจำเป็นพิเศษอื่นสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก เช่น การจัดสถานที่อาบน้ำห้องน้ำอย่างเหมาะสม รวมถึงการได้สวมใส่เสื้อผ้า ได้ใช้เครื่องสำอางจำเป็นตามเพศที่ผู้ต้องขังกำหนด

เมื่อพิจารณาแนวปฏิบัติสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มนี้พบว่า ยังไม่มีนโยบายจัดจำหน่ายตามร้านสวัสดิการในเรือนจำ และไม่อนุญาตให้ญาติจัดหาให้ เว้นแต่จะต้องทำเรื่องขอสิ่งซื้อ แต่ในกรณียาหรือฮอร์โมนพิเศษจากคำสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เสนอให้ทางเรือนจำกลางอนุญาตให้ญาติจัดหาซื้อมาให้ได้ เนื่องจากหากขาดฮอร์โมนผู้ต้องขังร่างกายทรุดโทรม อารมณ์แปรปรวนได้

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในเรือนจำกลางประจำจังหวัดจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และเจ้าหน้าที่เรือนจำประจำจังหวัด ดังแสดงตัวอย่างการให้สัมภาษณ์ในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ตัวอย่างผลการสัมภาษณ์ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในเรือนจำกลางประจำจังหวัด

ประเด็น (Theme)	ผู้ให้ข้อมูล	
	กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ	กลุ่มเจ้าหน้าที่เรือนจำ
	“การตรวจค้นร่างกายผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกควรคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และควรมีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน เช่น อนุญาตให้ผู้ต้องขังเลือกเพศของเจ้าหน้าที่ที่จะทำการตรวจค้น หรือมีเจ้าหน้าที่ที่ผ่านการอบรมเฉพาะด้านเป็นผู้ดำเนินการ” “แนวทางปัจจุบันยังใช้เกณฑ์เพศกำเนิดในการกำหนดเจ้าหน้าที่ตรวจค้น ซึ่งอาจก่อให้เกิดความอับอายแก่ผู้ต้องขัง ควรมีทางเลือกให้ผู้ต้องขังสามารถร้องขอให้เจ้าหน้าที่ที่มีอัตลักษณ์ทางเพศเดียวกับตนเป็นผู้ตรวจค้นได้” “ปัจจุบัน ผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกที่ต้องการรับฮอร์โมนบำบัดไม่สามารถเข้าถึงการรักษาได้ง่าย ควรมีการปรับปรุงแนวทางให้สอดคล้องกับหลักการสิทธิมนุษยชน โดยอนุญาตให้แพทย์ในเรือนจำสามารถให้การรักษาได้” “เรือนจำควรมีห้องน้ำและสถานที่อาบน้ำที่ปลอดภัยสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก เพื่อลดความเสี่ยงจากการถูกล่วงละเมิด หรือถูกปฏิบัติไม่เหมาะสมจากผู้ต้องขังรายอื่น”	“ควรมีห้องตรวจค้นเฉพาะสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก เพื่อลดโอกาสการละเมิดสิทธิและสร้างความมั่นใจให้กับผู้ต้องขังว่าพวกเขาจะได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรมและเคารพศักดิ์ศรี” “ควรอนุญาตให้ผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกสามารถใช้เครื่องแต่งกายและของใช้ส่วนตัวที่ตรงกับอัตลักษณ์ทางเพศของตนได้ เช่น ชุดชั้นใน เครื่องสำอาง และอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวัน”

ตารางที่ 3 แสดงข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในเรือนจำกลางประจำจังหวัด มี 2 ประเด็นดังนี้

1) การแก้ปัญหาการตรวจค้นร่างกายผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก กลุ่มเป้าหมายได้เสนอแนวคิดในการเลือกเจ้าพนักงานเรือนจำที่เหมาะสมในการตรวจค้นร่างกายผู้ต้องขังตามอัตลักษณ์ทางเพศ กรณีการตรวจค้นร่างกายแบบถอดเสื้อผ้าไม่ควรให้เจ้าพนักงานที่มีเพศตรงข้ามกับผู้ต้องขังเป็นผู้ดำเนินการ ในส่วนของประเด็นการแก้ปัญหาก็พิจารณาจัดสถานคุมขัง

กลุ่มเป้าหมายเสนอแนะแนวทางแก้ปัญหาโดยการพิจารณาจัดสถาน คุมซึ่งสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกให้ครอบคลุมทุกกรณี โดยในการพิจารณาสถานที่คุมขัง จะคำนึงเป็นรายบุคคล โดยเฉพาะกรณีผู้ต้องขังที่ผ่านการคัดกรองแปลงเพศเพียงบางส่วนหรือยังไม่ผ่านการคัดกรองแปลงเพศ ซึ่งการให้ผู้ต้องขังมีส่วนร่วมในการจัดสถานที่คุมขัง

2) ด้านแนวทางการแก้ปัญหาการจัดมาตรการจำเป็นอย่างอื่นสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกที่ดี คือการอนุญาตให้ผู้ต้องขังได้แสดงออกตามอัตลักษณ์ทางเพศที่ตนกำหนดและมีเครื่องใช้จำเป็นที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตและอนามัยตามเพศสภาพที่ตนเลือกโดยสามารถแบ่งความจำเป็น ได้แก่ (1) ความจำเป็นในด้านการแพทย์และการรักษา ผู้ต้องขังคนนั้นได้รับการดูแลรักษาเทียบเท่ากับการดูแลรักษาอย่างผู้ป่วยทั่วไปที่ไม่ได้ถูกคุมขังในเรือนจำ (2) การจัดสถานที่อาบน้ำผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก เรือนจำควรจัดให้อาบน้ำแยกจากผู้ต้องขังอื่น และสถานที่อาบน้ำ ขับถ่ายหรือเปลี่ยนเสื้อผ้าจะต้องไม่มีเจ้าหน้าที่เรือนจำที่ไม่ใช่เจ้าพนักงานทางการแพทย์มองดูวาระเพศ และ (3) เสื้อผ้าตามเพศที่ผู้ต้องขังเลือกเป็นความจำเป็นอีกอย่างหนึ่งที่สามารถให้สิทธิผู้ต้องขังได้แสดงออกตามอัตลักษณ์ทางเพศที่ตนเลือก โดยการให้ผู้ต้องขังมีสิทธิที่จะสวมใส่เสื้อผ้าที่เหมาะสมตรงตามเพศที่ผู้ต้องขัง กำหนด รวมทั้งจัดหาเสื้อชั้นใน กางเกงในที่เหมาะสม หากเรือนจำประจำจังหวัดมีงบประมาณไม่เพียงพอ สามารถวางจำหน่ายสินค้าในร้านสวัสดิการของเรือนจำได้

7. อภิปรายผล

การคุ้มครองผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในเรือนจำกลางประจำจังหวัด พบว่า แม้ว่าปัจจุบันบุคคลกลุ่มที่มีความหลากหลายทางเพศจะเป็นที่ยอมรับในสังคมมากขึ้น จะเห็นได้จากการมีกฎหมายรับรองการสมรสเท่าเทียม แต่กลับพบว่ายังไม่มีบทบัญญัติและแนวปฏิบัติที่เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน ที่ใช้เป็นมาตรฐานการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและปฏิบัติต่อของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ทำให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังส่วนใหญ่ยังคงยึดตามเพศกำเนิด ส่งผลให้ผู้ต้องขังในกลุ่มนี้ได้รับการปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมที่พึงได้รับภายใต้หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ดังนั้นประเทศไทยซึ่งเป็นหนึ่งในประเทศที่เป็นสมาชิกขององค์การสหประชาชาติที่ได้รับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และการเข้าร่วมเป็นภาคีสถิติสัญญาระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนหลายฉบับ ร่วมกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ที่ได้นำสาระสำคัญของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสนธิสัญญาที่ได้บัญญัติไว้ เพื่อให้การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลตามมาตรา 4 และการได้รับความคุ้มครองด้านสิทธิและเสรีภาพเสมอกันของบุคคลภายใต้กฎหมาย ตามมาตรา 27 (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, 2558) โดยมีหลักการสำคัญของสิทธิมนุษยชนว่าด้วย สิทธิติดตัวมาแต่เกิด มนุษย์มีศักดิ์ศรี มีความเสมอภาคและรัฐมีหน้าที่ในการสร้างหลักประกันดังกล่าวในการวางมาตรฐานด้านการเคารพสิทธิของรัฐและระหว่างกันของบุคคลในสังคมทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานด้านสิทธิมนุษยชนเกิดผลเป็นรูปธรรม ซึ่งรัฐจึงได้จัดทำแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โดยฉบับปัจจุบันเป็นแผนฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2562 - 2566) ได้กำหนดให้บุคคลกลุ่มเพศทางเลือกเป็นกลุ่มเปราะบาง และคณะกรรมการจัดทำแผนสิทธิมนุษยชนได้เร่งดำเนินการร่างกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของบุคคลกลุ่มนี้ เพื่อให้เกิดการปฏิบัติต่อบุคคลกลุ่มเพศทางเลือกอย่างเหมาะสม และเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

กรมราชทัณฑ์ และอธิบดีกรมราชทัณฑ์ ซึ่งมีอำนาจกระทำการตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 และมีอำนาจบังคับบัญชาจัดการเรือนจำตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยอำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำและการแต่งตั้งผู้ช่วยเหลือกรมราชทัณฑ์ พ.ศ. 2561 (กรมราชทัณฑ์, 2558) จึงดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องตามหลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของบุคคลกลุ่มเพศทางเลือก โดยมีการส่งเสริม ปกป้อง คุ้มครองสิทธิให้แก่ผู้ต้องขังทุกคน และป้องกันความเสี่ยงจากการถูกล่วงละเมิด ดังนี้

1) การกำหนดขั้นตอนการระบุอัตลักษณ์เสนอให้อธิบดีกรมราชทัณฑ์ออกกฎกระทรวงตามมาตรา 41 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 โดยความเห็นชอบจากคณะกรรมการราชทัณฑ์ อภิปรายได้ว่า การกำหนดขั้นตอนการ

ระบุอัตลักษณ์ของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก จะทำให้เรือนจำสามารถทราบลักษณะเฉพาะของผู้ต้องขังตามกลุ่มความเสี่ยง และสามารถปฏิบัติต่อผู้ต้องขังแต่ละกลุ่มตามความเหมาะสมกับความเสี่ยงนั้น เช่นเดียวกับการศึกษาของธรรศนัย อ่อนทอง (2563) ที่กล่าวว่า การเพิ่มประสิทธิภาพในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังให้ได้มากที่สุด เรือนจำเจ้าพนักงานจะต้องขอความยินยอมจากผู้ต้องขังให้สามารถเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลเกี่ยวกับการผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงเพศ หรือข้อมูลที่แสดงถึงการใช้ชีวิตตามอัตลักษณ์ทางเพศที่ตนกำหนดมาก่อนเข้าเรือนจำ ให้แก่เจ้าพนักงานทราบ เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนการดูแลผู้ต้องขังรายนั้นอย่างเหมาะสม (Petmunee, 2019) ความต้องการเฉพาะของแต่ละบุคคลซึ่งการยินยอมในการขอเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับวิถีทางเพศหรืออัตลักษณ์ทางเพศนี้สอดคล้องกับหลักการยกยอการดำ ข้อ 6 ที่มุ่งคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนบุคคล

2) การกำหนดขั้นตอนการค้นตัวผู้ต้องขังเนื่องจากระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการตรวจร่างกายผู้ต้องขังเข้าใหม่และผู้ต้องขังเข้า - ออกเรือนจำ พ.ศ.2561 ข้อ 9 และข้อ13 ได้มีการกำหนดการตรวจร่างกายผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกไว้เพียงกรณีเดียวคือ กรณีผู้ต้องขังชายที่ผ่านการผ่าตัดแปลงเพศเป็นหญิง ซึ่งยังไม่ครอบคลุมกับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกกรณีอื่นๆ จึงเสนอให้กรมราชทัณฑ์ออกระเบียบโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 36(5) แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 กำหนดรายละเอียดข้อมูล ของเพศของเจ้าพนักงานผู้ทำการตรวจค้นร่างกายเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการจัดเจ้าพนักงานผู้ทำการตรวจค้น อีกทั้งเจ้าหน้าที่ควรได้รับการอบรมอย่างมืออาชีพ มีการตกลงความยินยอมพร้อมใจในการตรวจค้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องขัง สอดคล้องตามการศึกษาของ ธรรศนัย อ่อนทอง (2563) ได้ทำการทบทวนกฎหมายของต่างประเทศและของประเทศไทยเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของกลุ่มผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศ พบว่า การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามหลักสากลพนักงานเรือนจำผู้ตรวจค้นตัวผู้ต้องขังต้องขอความยินยอมจากผู้ต้องขังที่เป็นเพศทางเลือก และเจ้าพนักงานจะต้องผ่านการฝึกอบรมเพื่อความเป็นมืออาชีพ ปฏิบัติอย่างให้เกียรติและล่วงละเมิดให้น้อยที่สุด

3) การกำหนดขั้นตอนการพิจารณาจัดสถานที่คุมขัง เนื่องจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 41 บัญญัติให้อธิบดีกรมราชทัณฑ์จัดให้มีระบบการจัดชั้น การจัดกลุ่มผู้ต้องขังและการแยกคุมขังโดยคำนึงถึงความเหมาะสมของผู้ต้องขังแต่ละประเภทได้ โดยต้องเป็นไปตามกฎกระทรวง ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการราชทัณฑ์ เรื่องการกำหนดขั้นตอนการพิจารณาจัดสถานที่คุมขังให้เหมาะสมกับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ของอธิบดีตามมาตรา 41 ข้างต้น สอดคล้องกับการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดการผู้ต้องขังที่มีความหลากหลายทางเพศที่เห็นควรเสนอให้ นำหลักการและรายละเอียดขั้นตอนการพิจารณาจัดสถานที่คุมขัง สำหรับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกไปกำหนดไว้ในกฎกระทรวง โดยอาศัยอำนาจตามมาตราดังกล่าว (Intatecha, Khamdee, & Dilokwuthisit, 2021)

4) มาตรการความจำเป็นอื่นสำหรับผู้ต้องขังจากพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 34 บัญญัติให้อธิบดีกรมราชทัณฑ์วางระเบียบเกี่ยวกับการบริหารงานในเรือนจำและสถานที่คุมขัง การปฏิบัติงานของเจ้าพนักงานเรือนจำ และเจ้าพนักงาน การปฏิบัติตัวของผู้ต้องขังแต่ละประเภท และการอื่นอันจำเป็นเรื่องมาตรการความจำเป็นอื่นสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก เช่นการจัดสถานที่อาบน้ำที่เป็นสัดส่วน รวมถึงเครื่องใช้จำเป็นต่างๆ และการจัดให้ปรึกษาแพทย์เฉพาะทาง (Walter, Antojado, Maycock & Bartel, 2024; Wiriapaha, 2021) ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ของอธิบดีตามมาตรา 34 ข้างต้น ซึ่งจากการศึกษาของ ธรรศนัย อ่อนทอง พบว่าเห็นควรเสนอให้ โดยนำหลักการและรายละเอียดขั้นตอนตามมาตรการความจำเป็นอื่นสำหรับผู้ต้องขังตามที่เสนอแนะไว้ในข้อ 5.1.4 ไปกำหนดไว้ในระเบียบ โดยอาศัยอำนาจตามมาตราดังกล่าว

8. องค์ความรู้ที่ได้รับ

1. การขาดแนวปฏิบัติที่ชัดเจนในประเทศไทย พบว่ากฎหมายและนโยบายในประเทศไทยยังไม่มีบทบัญญัติหรือแนวปฏิบัติที่เป็นลายลักษณ์อักษรสำหรับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก ส่งผลให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกลุ่มนี้ยังคงยึดตามเพศกำเนิดเป็นหลัก ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางเพศที่แท้จริงของพวกเขา
2. ความจำเป็นในการปรับปรุงกฎหมายและนโยบาย จากการวิจัยชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยควรมีบทบัญญัติเฉพาะเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในแต่ละขั้นตอนที่สำคัญ เช่น การระบุอัตลักษณ์ทางเพศ การตรวจค้นร่างกาย และการจัดสถานที่คุมขัง เพื่อให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากลและเคารพในอัตลักษณ์ทางเพศของผู้ต้องขัง
3. การเปรียบเทียบกับมาตรฐานสากล การศึกษาพบว่าประเทศที่มีความก้าวหน้าในด้านสิทธิมนุษยชน เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และออสเตรเลีย มีแนวปฏิบัติที่คำนึงถึงอัตลักษณ์ทางเพศของผู้ต้องขัง ซึ่งประเทศไทยสามารถนำมาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาแนวปฏิบัติที่เหมาะสม
4. ความสำคัญของการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ การวิจัยเน้นย้ำถึงความจำเป็นในการจัดอบรมให้ความรู้แก่เจ้าหน้าที่เรือนจำเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ เพื่อเพิ่มความเข้าใจและลดการเลือกปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกเป็นไปอย่างเหมาะสมและเคารพในสิทธิของพวกเขา
5. การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม การวิจัยเสนอว่าควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมขององค์กรที่ทำงานด้านสิทธิมนุษยชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางเพศในการพัฒนาและกำหนดนโยบายร่วมกับกรมราชทัณฑ์ เพื่อให้แนวปฏิบัติที่พัฒนาขึ้นตอบสนองความต้องการและสิทธิของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกอย่างแท้จริง

9. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้
 - 1) ด้านการกำหนดนโยบายโดยการกำหนดบทบัญญัติทางกฎหมายเฉพาะสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก การออกกฎหมายหรือระเบียบที่กำหนดแนวทางการดูแลผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก เช่น ขั้นตอนการแยกผู้ต้องขังตามอัตลักษณ์ทางเพศ การจัดสถานที่อาบน้ำ ห้องน้ำ และการดูแลด้านจิตใจอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างมาตรฐานกลางที่เรือนจำทุกแห่งสามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม และเพิ่มบทบัญญัติในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ที่ระบุถึงความจำเป็นเฉพาะของผู้ต้องขังกลุ่มนี้ เช่น การจัดหาเครื่องใช้เฉพาะด้าน การจัดเจ้าหน้าที่ที่เข้าใจบริบท และการจัดสถานที่ที่เหมาะสม
 - 2) จัดอบรมให้เจ้าหน้าที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศ โดยจัดให้มีการอบรมเชิงลึกเกี่ยวกับความหลากหลายทางเพศและสิทธิมนุษยชนแก่เจ้าหน้าที่เรือนจำ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ลดการเลือกปฏิบัติ และเพิ่มความสามารถในการดูแลผู้ต้องขังกลุ่มนี้
 - 3) ปรับปรุงโครงสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกในเรือนจำด้วยการปรับปรุงพื้นที่อาบน้ำ ห้องน้ำ และสถานที่คุมขังให้เหมาะสมสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือก เช่น การจัดพื้นที่อาบน้ำที่แยกเป็นสัดส่วน หรือจัดพื้นที่เฉพาะสำหรับผู้ต้องขังกลุ่มนี้เพื่อลดความเสี่ยงจากการถูกล่วงละเมิด
 - 4) ปรับปรุงขั้นตอนการตรวจค้นร่างกาย โดยการกำหนดให้การตรวจค้นร่างกายผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกต้องดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ที่มีเพศสอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางเพศของผู้ต้องขัง หรือในกรณีที่ไม่มีให้เจ้าหน้าที่ที่ผ่านการอบรมและได้รับการยินยอมจากผู้ต้องขังเป็นผู้ดำเนินการ
2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
 - 1) วิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังกลุ่มนี้ โดยศึกษาความต้องการเฉพาะของผู้ต้องขังกลุ่มเพศทางเลือกในเรือนจำหลากหลายบริบท

2) เปรียบเทียบแนวปฏิบัติในระดับนานาชาติศึกษานโยบายและมาตรฐานในประเทศที่มีความก้าวหน้า เพื่อพัฒนาแนวปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับบริบทประเทศไทย

รายการอ้างอิง

- กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม. (2558). *บทสรุปสำหรับผู้บริหารเกี่ยวกับแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติฉบับที่ 3 พ.ศ. 2557 - 2561*. สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- กรมราชทัณฑ์. (2558). *คู่มือการจัดการศึกษาสำหรับผู้ต้องขัง*. สำนักพิมพ์ส่วนส่งเสริมการศึกษา สำนักพัฒนาพฤตินิสัยกรมราชทัณฑ์.
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2550). ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน Universal Declaration of Human Rights. สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- (2551). *หลักการยกย่องการเคารพด้วยการใช้กฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศในประเด็นวิถีทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ*. สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2562). *ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 8). บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2543). หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540. สำนักพิมพ์วิญญูชน.
- Butcher, T. (2023). Human Rights, Trans Rights, Prisoners' Rights: An International Comparison. *Northwestern Journal of Law and Social Policy*, 18(3), 43-73.
- Carr. N., Mcalister. S., & Serisier. T. (2019). Out on the Inside: The Rights, Experiences and Needs of LGBT People in Prison. *Irish penal Reform Trust Journal*. 14, 1-44.
- Intatecha, S., Khamdee, L., & Dilokwuthisit, P. (2021). The Development of a Management Model for LGBT Inmates. *ARU Research Journal*, 8(3), 53-68.
- Lazarski. C, K. (2018). John Locke's State of Nature and the Origins of Rights of man. https://www.researchgate.net/Christopher-Lazarski-3/John_Locke
- Mill, J. S. (2001). *On Liberty*. Canada, Batoche book press.
- Onthong, T. (2019). Prisoner's Rights Protection: Study On LGBTI Prisoners. *Graduated Law Journal*, 12(3). 470-481.
- Petmune, T. (2019). A Comparative Prisoner Classification. *Journal of Social Work*, 24(1). 17-46.
- Rousseau, J. J. (1762). *The Social Contract*. Connecticut, Yale University Press.
- Survijit, U. (2023). *Problem of Protecting the Rights of Prisoners of Persons with Sexual Diversity According to Thai Law*. [Master Thematic Paper, Graduate council] Dhurakij Pundit University.
- Walter, R., Antojado, D., Maycock, M. & Bartel, L. (2024). LGBT people in prison in Australia and humanrights: A critical reflection. *Alternative Law Journal*, 40(0), 1-7.
- Wiriapaha, S. (2021). Protection of Prisoners' Rights: A Study of Conjugal Visits for Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queen and Intersex Prisoners. *Graduated Law Journal*, 14(3), 521-538.